

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ПРАГРАМА ФАКУЛЬТАТЫВА

ДЛЯ ўСТАНОЎ,
ЯКІЯ ЗАБЯСПЕЧВАЮЦЬ АТРЫМАННЕ
АГУЛЬНАЙ СЯРЭДНЯЙ АДУКАЦЫІ

ВЯЛІКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА
САВЕЦКАГА НАРОДА
(у кантэксце Другой сусветнай вайны)

XI клас

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

**ПРАГРАМА
ФАКУЛЬТАТЫВА**

ДЛЯ ўСТАНОЎ,
ЯКІЯ ЗАБЯСПЕЧВАЮЦЬ АТРЫМАННЕ
АГУЛЬнай СЯРЭДнай АДУКАЦЫІ

**ВЯЛІКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА
САВЕЦКАГА НАРОДА**
(у кантэксце Другой сусветнай вайны)

*Рэкамендавана
Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь*

МІНСК
НАЦЫЯНАЛЬНЫ ІНСТЫТУТ АДУКАЦЫІ
2004

Аўтары - складальнікі:

*Б. Д. Далгатовіч, М. Г. Жылінскі, А. А. Каваленя, К. І. Козак,
М. А. Краснова, В. І. Лемяшонак, С. Я. Новікаў*

Пад рэд. праф. *А. А. Кавалені*

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вывучэнне айчынной гісторыі ў агульнаадукацыйных школах, ліцэях, гімназіях, сярэдніх спецыяльных навучальных установах Рэспублікі Беларусь з'яўляецца адным з важнейшых фактараў грамадзянскага, патрыятычнага і гуманістычнага выхавання падрастаючага пакалення. Без глыбокіх і трывалых ведаў гісторыі сваёй краіны, без уліку станоўчых і адмоўных старонак мінулага, немагчыма паспяхова будаваць грамадскае жыццё сёння і ў будучым. Справа выхавання беларускай моладзі на патрыятычных традыцыях беларускага народа становіцца тым больш надзённай, што ў наш складаны час робяцца спробы перапісаць гісторыю, у тым ліку і Вялікай Айчынай вайны, на карысць пэўных палітычных плыняў.

Асновы ідэалогіі беларускай дзяржавы абумоўліваюць неабходнасць уліку і распрацоўкі пэўнай сістэмы каштоўнасцей, сярод якіх першынствуе значэнне мае патрыятызм як якасць асобы. Змест факультатыва арыентаваны на фарміраванне ў вучняў пачуцця патрыятызму як любові да Радзімы і рэалізацыю дзяржаўна-палітычнага аспекту патрыятызму як гатоўнасці да абароны суверэнітэту нашай рэспублікі.

Праграма факультатыва “Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)” арыентавана на выкладанне ў XI класе ўстаноў, якія забяспечваюць атрыманне агульнай сярэдняй адукацыі. У школьнай гістарычнай адукацыі суверэннай Рэспублікі Беларусь прадстаўленая праграма не мае аналагаў. Асноўныя мэты факультатыва:

- спрыяць фарміраванню патрыятычных і грамадзянскіх якасцей вучняў, іх нацыянальнай годнасці;
- выходзіць пачуццё адказнасці за будучыню Радзімы і сусветнага супольніцтва, садзейнічаць кансалідацыі беларускага грамадства;
- папярэць, паглыбіць і сістэматызаваць веды вучняў аб галоўных падзеях Другой сусветнай і Вялікай Айчынай войнаў, іх уздзе-

янін на жыццядзейнасць народаў СССР у тыле і на акупіраванай тэрыторыі;

□ раскрыць узаемаўплыў і ўздзеянне падзей на франтах Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў на лёс народаў Еўропы, СССР, трагедыю і выпрабаванні, якія выпалі на долю беларускага народа;

□ садзейнічаць развіццю гістарычнага мыслення і інтэлектуальных здольнасцей вучняў, фарміраванню гісторыка-пазнавальнай, каштоўнасна-светапогляднай, сацыяльна-камунікатыўнай, інфармацыйнай кампетэнтнасці.

Змест праграмы пабудаваны такім чынам, каб збалансаваць разгляд падзей Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Ідэалогія беларускай дзяржавы і задача выхавання пачуцця патрыятызму ў падростаючага пакалення патрабуюць больш увагі ўдзяляць гісторыі сваёй краіны. Другая сусветная вайна разглядаецца кантэкстуальна. Пры гэтым трэба ўлічваць, што пэўныя з'явы, якія адбываліся на беларускіх землях, шмат у чым былі падобныя на тыя, што адбываліся на іншых акупіраваных тэрыторыях Заходняй Еўропы і Савецкага Саюза.

Праграма складзена зыходзячы з прынцыпаў цэласнасці і сістэмнасці, таму ў праграме захаваны асобныя пытанні, якія ўваходзяць у праграму IX класа, аднак трэба адзначыць, што факталагічны матэрыял значна пашыраны. Акрамя таго, узроставыя асаблівасці вучняў XI класа дазваляюць разглядаць пытанні больш глыбока і ўсебакова і паказаць, чым выклікана мноства ацэнак падзей вайны, часам дыяметральна супрацьлеглых. Асобая ўвага ў праграме ўдзелена тэарэтычным ведам і, у першую чаргу, паняццёваму апарату, паколькі менавіта праз паняцці адбываецца асэнсаванне сутнасці. Захоўваючы ў цэлым храналагічную паслядоўнасць, у пабудове праграмы пераважае тэматычны падыход, што дазваляе прасачыць эвалюцыю падзей, з'яў і працэсаў на ўсіх стадыях развіцця і стварыць у вучняў цэласную карціну. У змесце праграмы зроблены акцэнт на шэраг праблемных пытанняў, якія знайшлі адлюстраванне ў асобным раздзеле праграмы. Гэта дазволіць ажыццявіць праблемна-тэарэтычны ўзровень вывучэння гістарычнага матэрыялу.

Праграма складзена з улікам навішых дасягненняў айчыннай і замежнай гістарыяграфіі, арыгінальных архіўных дакументаў і матэрыялаў, якія распрацоўшчыкі выявілі ў працэсе работы над зместам факультатыва. Таму ў змест праграмы ўключаны новыя тэмы, якія раней падрабязна не асвятляліся ў падручніках або не

вывучаліся ў школе. Да іх адносяцца “Акупацыйны рэжым на тэрыторыі Беларусі”, “Палітыка генацыду, рабавання і насілля”, “Памяць пра вайну” і інш.

Мэтазгоднасць раздзялення тэм “Акупацыйны рэжым” і “Палітыка генацыду, рабавання і насілля” абумоўлена тым, што ў першай тэме разглядаюцца тэарэтычныя пытанні, сутнасць акупацыйнага рэжыму, яго арганізацыйна-структурныя формы, а другая — раскрывае мэты і злавачыны характар дзейнасці германскіх акупацыйных улад. Тое ж датычыцца тэм “Антыфашысцкае супраціўленне на акупіраваных тэрыторыях” і “Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў”. У першай тэме раскрываецца сутнасць руху Супраціўлення, партызанскага руху і падпольнай барацьбы, іх арганізацыйная структура, колькасць склад партызан і падпольшчыкаў на акупіраванай тэрыторыі СССР. У другой тэме асвятляюцца пытанні баявой, дыверсійнай, агітацыйна-прапагандысцкай дзейнасці партызан і падпольшчыкаў, узаемаадносін партызан і насельніцтва. Пытанні ўзаемаадносін і ўзаемадзеяння партызан, падпольшчыкаў і насельніцтва з’яўляюцца новымі для школьнай гістарычнай адукацыі, і іх нельга атаясамліваць. Узаемадзеянне — гэта сумесная барацьба партызан, падпольшчыкаў і насельніцтва на зрыву акупацыйнай палітыкі і правядзенні баявых аперацый і прапагандысцкай работы. Узаемаадносінны — катэгорыя, якая ў большасці носіць маральна-этычны і сацыяльна-эканамічны аспект праблемы развіцця партызанскага руху.

Вывучэнне факультатыва можа адбывацца з выкарыстаннем традыцыйных і інвацыйных тэхналогій. Асаблівую ўвагу неабходна падаць вывучэнню дакументальных матэрыялаў: афіцыйных дакументаў, статыстычных даных, успамінаў сучаснікаў — сведкаў ваенных падзей, картаграфічных матэрыялаў, частка з якіх будзе прадастаўлена ў падручніку. Гэта дазволіць вучням атрымаць больш дакладнае ўяўленне аб складаных падзеях вайны, зразумець іх неадназначнасць, сфарміраваць асабісты пункт гледжання на іх змястоўны і сутнасны сэнс, даць ім абгрунтаваную ацэнку.

Змест факультатыва дазваляе прыцягваць да работы краязнаўчы матэрыял, праводзіць вучнёўскія даследаванні і ажыццяўляць пошукавую дзейнасць. Частку заняткаў можна выкарыстоўваць для арганізацыі экскурсій у мясцовыя музеі, правядзення сустрэч з ветэранамі і ўдзельнікамі Вялікай Айчыннай вайны, наведвання месцаў баёў і мемарыяльных комплексаў.

Праграма факультатыва разлічана на 18 вучэбных гадзін у год.

ПРАГРАМА

Уводзіны (1 г)

Мэты і задачы факультатыва. Войны, іх мэты і характар: справядлівыя, захопніцкія, вызваленчыя, грамадзянскія, лакальныя, сусветныя. “Другая сусветная вайна”, “Вялікая Айчынная вайна”. Іх мэты і характар. XXI стагоддзе: праблема вайны і міру.

Р а з д з е л І

МІЖНАРОДНАЕ СУПОЛЬНІЦТВА НАПЯРЭДАДНІ І Ў ПАЧАТКУ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ (3 г)

Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны. Абвастрэнне міжнародных адносін у 30-я гг. XX стагоддзя. Антыкамінтэрнаўскі пакт. Ачагі ваеннай напружанасці ў Еўропе, Афрыцы і Далёкім Усходзе. Мюнхенскае пагадненне. Палітыка ўміратварэння і спробы стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі. Савецка-французска-англійскія перамовы. Дагавор аб ненападзенні паміж Германіяй і Савецкім Саюзам. Сакрэтны дадатковы пратакол да Дагавору аб ненападзенні паміж Германіяй і Савецкім Саюзам.

Пачатак Другой сусветнай вайны. Прычыны і характар Другой сусветнай вайны. Нападзеце Германіі на Польшчу. Уступленне савецкіх войск у Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Уз’яднанне Беларусі. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР. Савецка-фінляндская вайна. “Дзіўная вайна”. Германская акупацыя краін Еўропы. Далучэнне прыбалтыйскіх рэспублік да СССР. Падрыхтоўка Германіі да вайны з Савецкім Саюзам.

СССР і Беларусь напярэдадні Вялікай Айчынай вайны. Эканоміка, сельская гаспадарка, навука, культура, адукацыя, жыццёвы ўзровень людзей. Мерапрыемствы партыйных савецкіх і гаспадарчых органаў па ўмацаванні абароназдольнасці краіны. Ваенна-патрыятычная і абаронча-масавае работа. Узброеныя сілы СССР. Заходняя Асобая ваенная акруга.

Р а з д з е л ІІ
БАРАЦЬБА СУПРАЦЬ ФАШЫСЦКАЙ АГРЭСІІ
(1941—1944 г.) (10 г)

Пачатак Вялікай Айчыннай вайны. Мэты нацысцкай Германіі супраць Савецкага Саюза. План “Барбароса”. Суадносіны ўзброеных сіл Германіі і СССР. Нападзенне Германіі на СССР. Прыгранаічпыя баі. Дзейнасць савецкага кіраўніцтва па арганізацыі абароны краіны: мабілізацыя, народнае апалчэнне, эвакуацыя.

Крах “малапкавай вайны.” Абарончыя баі ў Беларусі. Баі пад Мінскам, абарона Магілёва, Віцебска, Гомеля. Захоп Беларусі германскім вермахтам. Гераізм, мужнасць і трагедыя абаронцаў. Смаленская бітва. Баі на ленінградскім напрамку і на Украіне. Маскоўская бітва: абарона Масквы, контрнаступленне савецкіх войск пад Масквой. Уступленне ў вайну ЗША і Японіі. Утварэнне антыгітлераўскай кааліцыі. Прычыны няўдач войск Чырвонай Арміі летам 1941 г.

Акупацыйны рэжым. Насаджэнне “новага парадку”. Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел акупіраванай тэрыторыі СССР. Генеральная акруга Беларусь. Акупацыйны апарат кіравання (склад і структура): камісарыяты, управы, дапаможны апарат кіравання, паліцэйскія фарміраванні. Калабарацыянізм: Беларуская Народная Самапомач (БНС), Беларуская самаахова (БСА), Саюз Беларускай Моладзі (СВМ), Беларуская Рада Даверу (БРД), Беларуская Цэнтральная Рада (ВЦР), Беларуская Краёвая Абарона (ВКА).

Палітыка генацыду, рабавання і насілля. Палітыка генацыду: канцэнтрацыйныя лагеры, гета, турмы. Карныя аперацыі. Дэпартацыя насельніцтва на прымусовую працу ў Германію. “Остарбайтэры.” Эканамічная, прапагандысцкая, культурна-асветніцкая, нацыянальная і рэлігійная палітыка германскіх акупацыйных улад.

Антыфашысцкае супраціўленне на акупіраваных тэрыторыях. Рух Супраціўлення ў краінах Еўропы. Партызанскі рух на акупіраванай тэрыторыі Савецкага Саюза. Партызанскія атрады, брыгады і злучэнні. Стварэнне Цэнтральнага (ЦШПР) і Беларускага (ВШПР) штабоў партызанскага руху. Колькасць склад партызан.

Падпольная барацьба. Партыйнае, камсамольскае падполле, антыфашысцкія групы і арганізацыі ва ўмовах акупацыі, іх структура. Колькасць склад падпольшчыкаў Беларусі. Агітацыйна-прапагандысцкая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. Сабатаж насельніцтвам эканамічнай палітыкі захопнікаў.

Баявая, дыверсійная і агітацыйна-прапагандысцкая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. Дыверсіі на чыгунцы і шашэйных дарогах. “Рэйкавая вайна”. Разгром варожых гарнізонаў. Партызанскія рэйды. Партызанская разведка. Барацьба супраць карных аперацый. Партызанскія зоны. Прапаганда і агітацыя сярод партызан і насельніцтва. Узаемадзеянне і ўзаемаадносіны партызан, падпольшчыкаў і насельніцтва. Дапамога савецкага тыла партызанам і падпольшчыкам.

Дзейнасць Арміі Краёвай, Арганізацыі украінскіх нацыяналістаў (АУН) і украінскай паўстацкай арміі (УПА).

Формы і метады барацьбы падпольшчыкаў. Дзейнасць падпольшчыкаў Мінска, Магілёва, Гомеля, Віцебска, Брэста, Гродна і інш. гарадоў Беларусі. Дыверсійная барацьба на чыгуначных вузлах Оршы, Асіповіч, Калінкавіч, Полацка і інш. Супраціўленне ў канцэнтрацыйных лагерах і гета. Складанасці і цяжкасці падпольнай і дыверсійнай барацьбы. Гераізм і мужнасць партызан і падпольшчыкаў.

Карэнны пералом у Вялікай Айчыннай вайне. Ад Масквы да Сталінграда. Сталінградская і Курская бітвы. Фарсіраванне Дняпра. Ваенныя дзеянні Чырвонай Арміі па вызваленню заходніх рэгіёнаў СССР. Пачатак вызвалення Беларусі. Першы вызвалены раённы цэнтр — Камарын. Вызваленне Гомеля, Мазыра, Рэчыцы і інш. гарадоў. Першыя аднаўленчыя мерапрыемствы. Праблема адкрыцця другога фронту. Тэгеранская канферэнцыя.

Вызваленне Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Беларуская наступальная аперацыя “Баграціён”. Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. “Рэйкавая вайна”. Дзеянні франтоў. Акружэнне і разгром германскіх групавак пад Віцебскам, Бабруйскам, Мінскам і інш. Узаемадзеянне партызан, падпольшчыкаў і насельніцтва з войскамі Чырвонай Арміі. Вызваленне Мінска. Партызанскі парад. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі. Значэнне разгрому германскіх войск у Беларусі. Завяршэнне вызвалення тэрыторыі СССР.

Савецкі тыл у гады вайны. Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі. Дзейнасць Дзяржаўнага Камітэта Абароны. Усходнія раёны СССР — асноўная ваенна-прамысловая база. Працоўны подзвіг савецкага народа. Дзейнасць беларускіх прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый у савецкім тыле (Акадэмія Навук БССР, ВНУ, тэатры, дзіцячыя дамы і г. д.). “Усё для фронту! Усё для Перамогі!” Ураджэнцы Беларусі — героі тыла. Палітычная агітацыя і прапаганда. Культурнае і духоўнае жыццё савецкага народа.

Р а з д з е л ІІІ

ЗАКАНЧЭНЕ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ І ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВОЙНАЎ. ПЕРАМОГА! (3 г)

Разгром нацысцкай Германіі і мілітарысцкай Японіі. Вызваленчы паход у Еўропу. Адкрыццё другога фронту. Берлінская аперацыя. Сустрэча саюзнікаў на Эльбе. Капітуляцыя Германіі. Крымская і Патсдамская канферэнцыі. Нюрнбергскі працэс. Удзел воінаў-беларусаў на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе армій антыгітлераўскай кааліцыі і еўрапейскага руху Супраціўлення. Разгром Квантунскай арміі. Бамбардзіроўка Хірасімы і Нагасакі. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Міжнароднае значэнне Перамогі над германскім агрэсарам і яго саюзнікамі.

Вынікі і ўрокі вайны. Асноўныя фактары Перамогі СССР і яго саюзнікаў. Савецкія палкаводцы Г. К. Жукаў, А. М. Васілеўскі, І. В. Сталін, К. К. Ракасоўскі, Р. Я. Маліноўскі. Вынікі і маштабы вайны. Заснаванне ААН. Беларусь — адна з краін-заснавальніц ААН. Уклад савецкага, у тым ліку і беларускага, народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты савецкага народа. Судовыя справы над ваеннымі злачынцамі. Ахвяры Беларусі.

Памяць пра вайну. Ушанаванне памяці загінуўшых у Беларусі. Мемарыяльныя комплексы: Брэсцкая крэпасць-герой, "Хатынь", "Трасцянец", "Азарычы", "Курган Славы" і інш. Беларускі дзяржаўны музей Вялікай Айчыннай вайны, краязнаўчыя музеі. Гісторыка-дакументальная хроніка "Памяць". Ураджэнцы Беларусі — Героі Савецкага Саюза і поўныя кавалеры ордэна Славы.

Урок абагульнення (1 г)

Асноўныя паняцці:

"Другая сусветная вайна", "Вялікая Айчынная вайна", "аншлюс", "Мюнхенскае пагадненне", "пакт Молатава-Рыбентрона", "маланкавая вайна" (бліцкрыг), "Антыкамінтэрнаўскі пакт", "антыгітлераўская кааліцыя", "сістэма калектыўнай бяспекі", "другі фронт", "антыгерманскае супраціўленне", "рух Супраціўлення", "партызанскі рух", "падпольная барацьба", "палітыка ўміратварэння", "генацыд", "новы парадак", "халакост", "остарбайтэры", "калабарацыянізм", "карэнны пералом", "нацыянал-сацыялізм", "фашызм".

Праблемы, якія выносяцца на разгляд вучняў:

Перыядызацыя Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Палітыка заходніх дзяржаў і СССР напярэдадні і ў ходзе Другой сусветнай вайны. Характар і прычыны вайны, мэты ваюючых бакоў. Напад Германіі на СССР. Партызанскі і падпольны рух у СССР. Дзейнасць руху Супраціўлення ў Еўропе. Польскі рух Супраціўлення ў заходніх абласцях Беларусі. Роля саветка-германскага фронту. Карэнны пералом у вайне. Другі фронт і дзейнасць антыгітлераўскай кааліцыі. Уклад беларускага народа ў разгром германскіх агрэсараў. Вызначэнне страт у гады Вялікай Айчыннай вайны. Асноўныя вышкі і ўрокі вайны.

У ХОДЗЕ Вывучэння КУРСА ў вучняў ФАРМІРУЮЦЦА НАСТУПНЫЯ СПАСАБЫ ДЗЕЙНАСЦІ:

□ лакалізаваць асноўныя падзеі Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў у часе і прасторы;

□ характарызаваць геапалітычнае становішча краін з апорай на гістарычную карту;

□ характарызаваць і ацэньваць дзейнасць вядомых палітычных і дзяржаўных дзеячаў;

□ вызначаць прычынна-следчыя сувязі паміж гістарычнымі фактамі (падзеямі, з'явамі, працэсамі);

□ сістэматызаваць, класіфікаваць і абагульняць гістарычныя факты і рабіць на гэтай аснове аргументаваныя высновы;

□ канкрэтызаваць вывады, гістарычныя паняцці з данамогай факталагічнага матэрыялу;

□ тлумачыць розныя пункты гледжання на адны і тыя ж гістарычныя факты (напад Германіі на СССР — прывентыўная вайна; роля саветка-германскага фронту; карэнны пералом у вайне; значэнне другога фронту і інш.);

□ выказваць асабісты пункт гледжання пры абмеркаванні гістарычных праблем і аргументавана яго абараняць;

□ выкарыстоўваць метады вучэбнага гістарычнага даследавання: фармуляваць праблемы, ажыццяўляць збор, сістэматызацыю і абагульненне факталагічнага матэрыялу, ажыццяўляць прэзентацыю вынікаў асабістага даследавання.

ЛІТАРАТУРА

Крыніцы

1. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941—1945: Энцыклапедыя. Мн., 1990.
2. Белорусские оstarбайтеры: Угон населения Белоруссии на принудительные работы в Германию (1941—1944): Документы и материалы: В 2 кн. Мн., 1996—1997.
3. Великая Отечественная война 1941—1945: Энциклопедия. М., 1985.
4. В непокоренном Минске: Документы и материалы о подпольной борьбе советских патриотов в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 — июль 1944 гг.). Мн., 1987.
5. Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941—июль 1944): Док. и материалы. В 3 т. Мн., 1967—1982.
6. Их именами названы...: Энциклопед. справочник. Мн., 1987.
7. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сб. материалов: В 8 т. М., 1987.
8. Нямецка-фашысцкі генацыд на Беларусі (1941—1944). Мн., 1995.
9. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 — июль 1944): Краткие сведения об орг. структуре партиз. соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личном составе. Мн., 1983.
10. Подвиг народа: Памятники Великой Отечественной войны, 1941—1945. М., 1980.
11. Подпольные партийные органы Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Крат. сведения об орг., структуре и составе. Мн., 1975.
12. Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941—1944): Крат. сведения об орг., структуре и составе. Мн., 1976.
13. Преступления немецко-фашистских оккупантов в Белоруссии, 1941—1944: Документы и материалы. Мн., 1965.
14. Преступные цели — преступные средства: Док. об оккупац. политике фашист. Германии на террит. СССР 1941—1944 гг. М., 1985.
15. Судебный процесс по делу о злодеяниях, совершенных немецко-фашистскими захватчиками в Белорусской ССР (15—29 янв. 1946 г.). Мн., 1947.
16. Энциклопедия Третьего Рейха. М., 1996.

Падручнікі і вучэбныя дапаможнікі

1. Беларусь у гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў // Гісторыя Беларусі. 1917—1996: Вучэб. дапам. для 9-га кл. / Пад рэд. М. С. Сташ-кевіча. Мн., 1997.
2. Беларусь у гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў // Гісторыя Беларусі: канец XVIII ст. — 1999 г.: Вучэб. дапам. для 11-га кл. агульнаадукац. шк. / Пад рэд. Я. К. Новіка. Мн., 2000.
3. Беларусь у гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў (верасень 1939 г. — верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. У 2 ч. Мн., 2003. Ч. 2. С. 217—279.
4. Великая Отечественная война // Щетинов Ю. А. История России. XX в.: Учеб. пособие. М., 1998. С. 208—234.
5. В годы суровых испытаний // Новейшая история Отечества. XX в.: Учеб. для студентов вузов: В 2 т. М., 1998. Т. 2. С. 129—233.
6. Вторая мировая война // Всемирная история XIX—XX вв.: Учеб. для 11-го кл. общеобразоват. шк. / Под ред. В. С. Копелева. Мн., 2002.
7. Вторая мировая война // Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. В 3 ч. М., 2001. Ч. 1: 1900—1945. С. 97—126.
8. Вторая мировая война. Великая Отечественная война Советского Союза // Всемирная история новейшего времени: Учеб. пособие для 9-го кл. общеобразоват. шк. / Под ред. Г. А. Космача. Мн., 2000.
9. Долгатович Б. Д. Воспалачальнікі — сыны Беларусі на фронтах Вялікай Айчыннай вайны. Мн., 2003.
10. Каваленя А. А. Беларусь у выпрабаваннях вайны (1939—1945 гг.): Вучэб.-метаад. дапам. Мн., 2001.
11. Каваленя А. А. Беларусь 1939—1945 гг. Война и политика: Монография. Мн., 2001.
12. Шомоди В. Э. Маршрутамі народнай славы. Мн., 2001.

Дадатковае

1. Аблова Р. Т. Это было в Белоруссии: Из истории борьбы молодежи в партизанских отрядах и подполье. М., 1957.
2. Андрищенко Н. К. На земле Белоруссии летом 1941 года / Под ред. Я. С. Павлова. Мн., 1985.
3. Брюханов А. И. В штабе партизанского движения. Мн., 1980.
4. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны. В 3-х т. Мн., 1983—1985.
5. Гісторыя Беларускай ССР. У 5-ці т. Т. 4. Мн., 1975.

6. Деларю Ж. История гестапо: Пер. с фр. Смоленск, 1998.
7. Жумарь С. В. Оккупационная периодическая печать на территории Белоруссии в годы Великой Отечественной войны. Мн., 1996.
8. Загоруйко М. М., Юденков А. Ф. Крах экономических планов фашистской Германии на временно оккупированной территории СССР. М., 1970.
9. Залескі А. І. Быт беларускіх сялян у партызанскім краі. Мн., 1960.
10. Залесский А. И. В партизанских краях и зонах: Патриотический подвиг советского крестьянства в тылу врага (1941—1944 гг.) М., 1962.
11. Залесский А. И., Кобринец П. Н., Умрейко С. А. Патриотизм учителей и школьников Белоруссии в борьбе против немецко-фашистских оккупантов. Мн, 1980.
12. История Второй мировой войны. 1939—1945. В 12 т. М., 1973—1982.
13. Каваленя А. А. Прагерманскія саюзы моладзі на Беларусі 1941—1944. Вытокі. Структура. Дзейнасць. Мн., 1999.
14. Кнатыко Г. Д. Рукописные издания партизан Белоруссии. Мн., 1979.
15. Краўчанка І. С. Падопільны бальшэвіцкі друк у гады Вялікай Айчыннай вайны. Мн., 1950.
16. Кузьмешко В. И. Советская интеллигенция в партизанском движении в Белоруссии. Мн., 1991.
17. Лемешонок В. И. Идеино-политическая работа Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны. Мн., 1988.
18. Лемяшонак У. І. Вызваленне — без грыфа „сакрэтна!“ Мн., 1996.
19. Липило П. П. КПБ — организатор и руководитель партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны. Мн., 1959.
20. Літвін А. М. Акупацыя Беларусі (1941—1944): пытанні супраціву і калабарацыі. Мн., 2000.
21. Мазуров К. Т. Незабываемое. Мн., 1987.
22. Олехнович Г. И. Экономика Белоруссии в условиях Великой Отечественной войны (1941—1945). Мн., 1982.
23. Очерки истории Ленинского комсомола Белоруссии. Мн., 1975.
24. Павлов Я. С. В суровом сорок первом. Мн., 1985.
25. Памяць: Гісторыка-дакументальныя хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі. Мн, 1985—2004.
26. Пономаренко П. К. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских захватчиков. 1941—1944. М., 1986.
27. Пономаренко П. К. Партизанское движение в Великой Отечественной войне. М., 1943.
28. 55 гадоў Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне: погляд праз гады, новыя канцэпцыі і падыходы: Матэрыялы навук.-тэарэт. канф., 4—5 мая 2000 г.: У 2 ч. Мн., 2000.

29. Раманоўскі В. Саўдзельнікі ў злачынствах. Мн., 1964.

30. Сямашка Я. І. Армія Краёва на Беларусі. Мн., 1994.

31. Тозик А. А. В дни суровых испытаний: Укрепление рядов КП(б)Б в условиях подполья в годы Великой Отечественной войны (1941—1944 гг.) Мн., 1981.

32. Трагічнае лета 1941: Напамін гісторыі // Матэрыялы Міжнарод. навук.-тэарэт. канф., 22 чэрвеня 2001 г. У 2 ч. Мн., 2001, 2003.

33. Факторович А. А. Крах аграрной политики немецко-фашистских оккупантов в Белоруссии. Мн., 1979.

34. Хацкевич А. Ф., Крючок Р. Р. Становление партизанского движения в Белоруссии и дружба народов СССР. Мн., 1980.

35. Якубовский Н. А. Помощь советского тыла партизанам: Материально-техническое обеспечение. Мн., 1973.

З М Е С Т

Тлумачальная запіска	3

П р а г р а м а

Уводзіны	6
Раздзел I. Міжнароднае супольніцтва напярэдадні і ў пачатку Другой сусветнай вайны	6
Раздзел II. Барацьба супраць фашысцкай агрэсіі (1941—1944 гг.)	7
Раздзел III. Заканчэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў. Перамога!	9
Літаратура	11